

Universiteit
Leiden
The Netherlands

A grammar of Dhao: An endangered Austronesian language in Eastern Indonesia

Balukh, J.I.

Citation

Balukh, J. I. (2020, September 17). *A grammar of Dhao: An endangered Austronesian language in Eastern Indonesia*. LOT dissertation series. LOT, Utrecht. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/136759>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/136759>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/136759> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Balukh, J.I.

Title: A Grammar of Dhao : an endangered Austronesian language in Eastern Indonesia

Issue Date: 2020-09-17

Samenvatting in het Nederlands

Dit proefschrift is een grammaticale beschrijving van Dhao, een bedreigde Austronesische taal in Oost-Indonesië. De data in deze grammatica komen uit 82 teksten, waaronder geëliciteerde teksten en veldnotities, 33 vantevoren geprepareerde opnames en 1878 trefwoorden in de lexicon-database. Dhao is een taal gesproken door ongeveer 3000 mensen op het eiland Ndao, een klein eiland ten westen van Rote Island in de provincie Oost-Nusa Tenggara, Indonesië. Sommige sprekers wonen nu ook op de andere aangrenzende eilanden, zoals Rote, Timor, Sabu en Sumba. Deze grammatica bestaat uit zes hoofdstukken die voornamelijk de fonologie, morfologie en syntaxis van het Dhao beschrijven. De andere taalaspecten, zoals semantiek en sociolinguïstiek, worden alleen bij de beschrijving betrokken wanneer ze verband houden met de bestudeerde grammaticale aspecten. De samenvatting van de hoofdstukken wordt in de volgende paragrafen aangeboden.

Hoofdstuk één is een algemene inleiding met betrekking tot de mensen, de taal en de cultuur van Dhao. De methodologie en het theoretisch kader dat in het onderzoek worden toegepast worden ook besproken. Het volk van Ndao gelooft dat de voorouders uit Sawu kwamen en de Indigo-plant *dhau* (indigofera tinctoria) meebrachten waaruit de naam van het eiland is ontstaan. In de Ndao gemeenschap oefenen mannen meestal het beroep van goud- en zilversmid uit en weven vrouwen traditioneel ikat. De mannen verlaten gewoonlijk het eiland tijdens het droge seizoen om hun handwerkproducten van smeden en ikat weven te verkopen op de naburige eilanden. In tegenstelling tot het ikat-weven, is smeden tegenwoordig niet langer productief, omdat mannen voornamelijk op visserij en lokale handel zijn overgegaan.

De taal Dhao behoort genetisch tot de Sumba-Hawu subgroep van de Austronesische familie. Dhao heeft drie registers: *Lii Dhao* als de dagelijkse taal, *Lii Pacele* als de geheime taal en *Lii Hini* als de rituele taal. De geheime taal zijn in feite symbolische of figuurlijke uitdrukkingen die alleen door volwassenen worden gebruikt om te voorkomen dat jongeren of buitenstaanders met een basiskennis van Dhao het gesprek kunnen volgen. De rituele taal, daarentegen, wordt alleen gebruikt in traditionele bijeenkomsten of gebeurtenissen. Ze wordt echter bedreigd door de teloorgang van traditionele ceremonies.

In de hedendaagse Dhao maatschappij spreken mensen tot vier talen, Dhao, Kupangs Maleis, Indonesisch en Rote. Bijgevolg kan men lexicale en grammaticale calques verwachten. Immers, vanwege economische en educatieve drijfveren staan de mensen van Dhao intensief in contact met mensen op de nabije eilanden. Hoewel Dhao nog steeds thuis wordt gebruikt, is er duidelijk sprake van taalverschuiving. Kinderen leren nog steeds Dhao, maar de interferentie met het Kupangs Maleis is al jaren onmiskenbaar aanwezig. Buiten het dagelijkse taalgebruik speelt Dhao nog steeds in geen enkel domein een belangrijke rol.

Hoofdstuk twee beschrijft de fonologie van Dhao. De Dhao foneeminventaris bevat 23 medeklinkerfonemen en zes klinkerfonemen. De medeklinkers bestaan uit negen plofklanken, vier implosieven, twee affricaten, twee fricatieven, vier nasale medeklinkers en twee liquidae. Er zijn drie leenmedeklinkers, één fricatief en twee approximanten. Dhao klinkers omvatten twee voorklinkers, twee centrale klinkers en twee achterklinkers. Terwijl alle andere medeklinkers een volledig gedistribueerd zijn, komt de bilabiale implosief /b/ alleen woordmediaal voor. Met betrekking tot de klinkers is de sjwa /ə/ te licht zijn om als lettergreepkern te verschijnen zoals de andere klinkers, waardoor elke medeklinker die volgt op een sjwa verlengd wordt om aan de lettergreepomvang te voldoen. Een sjwa in een eindlettergreep vereist een gesloten klinker met een diftong als gevolg. Alle enkele beginklinkers hebben een glottisslag in de beginlettergreep. Deze glottale stops zijn duidelijk fonemisch en niet fonetisch. Het bewijs is afkomstig van de morfofonologische onderzoek van voorvoegsel en gedeeltelijke reduplicatie waarin de waargemerkt glottaal van de origine wordt behouden. Dit wordt aangetoond door de morfonologische analyse van prefigering en gedeeltelijke reduplicatie waarin de beginlottisslag behouden blijft.

Onderzoek van de lettergreep laat zien dat Dhao een open syllabisch systeem heeft met een (C)V-patroon. Er zijn geen coda's. De hoofdklemtoon ligt op de voorlaatste lettergreep. Bij quadrisyllabische woorden blijft de hoofdklemtoon op de voorlaatste lettergreep en is er een secundair accent op de eerste lettergreep. Gereduceerde vormen volgen het patroon van lettergreepenheden waarbij elke eenheid een trocheïsche voet is. Woorden met twee trochei worden bijvoorbeeld vereenvoudigd tot een enkele trocheus. Leenwoorden in Dhao zijn meestal afkomstig uit het Indonesisch of Kupangs Maleis. Dhao past leenwoorden altijd aan in zijn eigen fonologisch systeem. Omdat Dhao-lettergreep helemaal geen coda heeft, worden alle coda's van leenwoorden weggehaald en blijft de lettergreep open, behalve enkele woorden die coda's in woord-mediale positie houden. Daarom beschouw ik die situatie als onvolledige aanpassing als het gevolg van het intensief contact tussen Dhao en Kupangs Maleis.

Hoofdstuk drie bespreekt woordsoorten. De woordcategorieën in Dhao zijn vastgesteld aan de hand van geïntegreerde constructie-paradigma's, en niet op basis van lexicale semantiek. Dhao heeft zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden. Zelfstandig naamwoorden in Dhao hebben vijf bepalende kenmerken: (1) ze kunnen worden gemodificeerd door demonstratie, (2) ze verwijzen naar een bezit of een bezitter in bezittelijke constructies, (3) ze nemen numeralia en classificatoren, (4) ze kunnen worden gemodificeerd door de numerieke bepaling *aa'i* 'all' en (5) volgen ze het existentiële werkwoord *abhu* 'to get'. Zelfstandig naamwoorden in Dhao zijn onderverdeeld in vier groepen: eigennamen, gewone zelfstandige naamwoorden, zelfstandige naamwoorden van plaats of richting, en zelfstandige naamwoorden van tijd. Dhao heeft vier groepen persoonlijke voornaamwoorden; drie zijn morfologisch onafhankelijk en een is een reeks gebonden vormen waarvoor fonologische gastheren nodig zijn. Alle complete vormen zijn bisyllabisch, behalve *əu* '2SG', en hebben monosyllabische allomorfen die in deze grammatica worden beschouwd als gereduceerde vormen. Een andere monosyllabische groep zijn de clitica. De

gebonden vormen waarvoor gastheren nodig zijn worden beschouwd als co-index-affixen. De co-index-affixen zijn kopieën van de gereduceerde pronominale clitica. Hoewel clitica echte argumenten kunnen zijn, zoals volledige voornaamwoorden, kunnen affixen alleen verwijzende elementen zijn. Dhao heeft een drie-term-systeem, te weten: dichtbij, ver en heel ver. De termen hebben enkelvoudsvormen en meervoudsvormen. Elke vorm heeft een gereduceerde allomorf. Dhao heeft ook een relatief voornaamwoord *dhu*. Er zijn twee vragende voornaamwoorden: *cee* 'wie' voor zelfstandige naamwoorden die verwijzen naar mensen en *ngaa* 'wat' voor andere zelfstandige naamwoorden. Wat betreft getallen en classificeerders worden de getallen van 'één' tot 'negen' uitgedrukt door afzonderlijke bisyllabische lexemen. Alleen *èci* 'one' kan worden gereduceerd tot het monosyllabische morfeem *ci*. De tientallen worden geprefigeerd met de classificeerder *ca* 'een'. Dhao heeft een archaische term *kehi* 'miljoen' die niet meer wordt gebruikt. De rangtelwoorden zijn combinaties van het voorvoegsel *ka-* en een hoofdtelwoord. De breuken gebruiken *camalore* 'een half'. Dhao heeft drie verschillende classificeerders met de betekenis 'één' aangeven: *ca* 'één van, vol met' (voor generieke zaken), *cue* 'één ding' of 'vrucht van' (voor levenloze zaken), en *ci'u* 'één lichaam' (voor levende zaken).

Omdat Dhao een morfosyntactische marker mist om verbale predicaten te onderscheiden van andere niet-verbale predicaten, kan de syntactische functie alleen niet worden gebruikt als een bepalend kenmerk van werkwoorden. In Dhao hebben werkwoorden drie kenmerken: (1) een gereduceerd aantal werkwoorden nemen co-index aan voor verbuiging, (2) werkwoorden kunnen worden afgeleid van zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden met het voorvoegsel *pa-* dat causatieve, wederkerige en andere betekenissen markeert, (3) alleen werkwoorden kunnen worden gewijzigd door de perfectieve marker *le* 'PERF' en het modale *nia* 'can'. Dhao heeft slechts negen werkwoorden die verbuiging ondergaan met de co-index-affixen. Alleen *la-* 'gaan' gebruikt een achtervoegsel voor verbuiging. Om werkwoorden af te leiden wordt het voorvoegsel *pa-* gehecht aan zelfstandige naamwoorden, bijvoorbeeld *angalai* (N) 'vriend' > *pa-angalai* (V) 'bevriend zijn' en aan bijvoeglijke naamwoorden, bijvoorbeeld *madhera* (Adj) 'lang' > *pa-madhera* (V) 'lang maken'. Dhao heeft een heel klein aantal bijwoorden, zoals *karohe* 'vlug' en *mèri* 'snel'. Net als andere talen kunnen bijwoorden in Dhao niet functioneren als hoofdpredikaten of argumenten. Hoewel deze bijwoorden werkwoorden of de hele zin modificeren, heeft Dhao een ander subtype van bijwoorden die in deze grammatica worden geclassificeerd als exclusieve bijwoorden. Deze exclusieve bijwoorden zijn in principe afgeleid van idiofonen en vertonen lexicale reduplicatie die alleen bepaalde werkwoorden modificeren. Het bijwoord *dhi-dhii* kan uitsluitend het werkwoord *titu* 'staan' modificeren.

Er zijn twee criteria voor bijvoeglijke naamwoorden in Dhao: (1) attributieve functie en (2) seriële werkwoordconstructies met het voorvoegsel *pa-*. Slechts vijf woorden zijn echte bijvoeglijke naamwoorden in Dhao, omdat alleen hun kale vorm zelfstandige naamwoorden rechtstreeks in hun kale vormen kan modificeren, te weten: *aae* 'groot', *iiki* 'klein', *aapa* 'slecht', *to'a* 'noodruchtig', en *ii* 'gewoon'. Woorden die dimensie en kleuren aanduiden, hebben een ander syntactisch gedrag wanneer ze worden voorafgegaan door causatief *pa-*; zij moeten voorafgegaan worden door een ander werkwoord, wat resulteert in een seriële werkwoordconstructie.

Dhao heeft acht woorden om vraagconstructies te maken. Op basis van hun functie zijn de vraagwoorden in Dhao ingedeeld in vier typen: voornaamwoord (*cee* 'wie' en *ngaa* 'wat'), quantificeerder (*pèri* 'hoeveel'), classificeerder (*cangaa* 'hoeveel'), en demonstratief (*mia* 'waar'). De overige (*tasamia* 'hoe', *ngaa tao* 'waarom' en *do* voor ja / nee-vragen) worden beschouwd als afgeleide vormen. Dhao heeft tien 'echte' voorzetsels omdat ze alleen kunnen voorkomen vóór zelfstandige naamwoorden of zinsdelen, zoals *ètu* 'LOC', *ngèti* 'van' en *asa* 'tot'. De voorzetsels in Dhao zijn meestal eendimensionaal. Voor twee en drie dimensies zijn locatienomina nodig om een pad uit te drukken, bijvoorbeeld *dara* 'binnen' en *dedha* 'boven'. Dhao heeft vijf coördinerende conjuncties en acht ondergeschikte conjuncties. Sommige conjuncties zijn lexicaal eenvoudig, zoals *dènge* 'en', en sommige zijn complex, zoals *ngèti èèna ka* 'daarom'. Functioneel gezien zijn conjuncties ook afgeleid van andere categorieën, bijvoorbeeld: *ladhe* 'als' is afgeleid van het werkwoord 'zien' en *lodo* 'wanneer' van het zelfstandig naamwoord 'dag, tijd'. De partikels in Dhao geven aspecten, conjunctie-achtige woorden en ontkenningen aan. Tags in Dhao worden gebruikt om bepaalde uitdrukkingen te markeren, zoals de vraagtag *si*, beleefdheidstag *ku*, etcetera. Tussenwerpsels worden meestal gebruikt om emoties uit te drukken. Om bijvoorbeeld verrassing of verbazing uit te drukken, wordt het tussenwerpsel *irii* gebruikt en om verbazing uit te drukken, wordt *boo* gebruikt.

Hoofdstuk vier laat zien dat Dhao productieve vormen mist in morfosyntactische constructies. De co-indexvoorvoegsels zijn gereduceerd tot slechts acht werkwoorden en slechts één werkwoord, *la-* 'to go' heeft achtervoegsels voor co-indexering. Het enige derivatieve voorvoegsel is *pa-*. Het heeft verschillende betekenissen en vertoont interactie met andere morfologische processen, zoals verbale verbuiging, reduplicatie en samenstelling. Interessant is dat het voorvoegsel *pa-* zowel causatieve als wederkerige betekenissen heeft. Deze twee semantische kenmerken hebben feitelijk een verschillende syntactische constructie. Terwijl de causatief valentie-vermeerderend is, is de reciproque valentie-verminderend. De meerderheid van de werkwoorden met een causatieve interpretatie zijn afgeleid van monovalente werkwoorden en niet-verbale categorieën. Sommige basiswerkwoorden zijn echter bivalent. In dit opzicht wordt de causatieve betekenis geïnterpreteerd als een weergave van een meer vrijwillige of gecontroleerde gebeurtenis. Dhao heeft vijf soorten reduplicatie waarbij (*C*)*a*-reduplicatie wordt onderscheiden van syllabische reduplicatie. Terwijl de eerste alleen de eerste medeklinker van de eerste lettergreep kopieert, gevolgd door de vaste *a*, kopieert de laatste de hele eerste lettergreep. Andere soorten reduplicaties zijn niet zo productief, behalve de volledige reduplicatie van ideofonen. (*C*)*a*-reduplicatie is productief en heeft verschillende betekenissen, zoals nominalisatie, instrumentele njominalisatie, intensiteit, manier en locatie. Andere betekenissen zijn eerder metaforisch. Verder laat de discussie over samenstelling zien dat sommige van de samenstellingen geassocieerde betekenissen hebben met hun stammen, terwijl andere dat niet hebben. Tot slot geeft het proces van klinkerverandering /a/>/e/ congruentie aan tussen bepaalde werkwoorden en hun argumenten, met name de *undergoer*. Veel werkwoorden hebben dit kenmerk verloren en veranderden de

semantische functie ervan, zoals valentievermeerdering en andere semantische / pragmatische specificiteiten.

Hoofdstuk vijf gaat over eenvoudige zinsconstructies en de elementen die bij deze constructies betrokken zijn. Valentie en transitiviteit, en pragmatische variatie van de constructies worden ook besproken. Het wordt aangetoond dat de predicaatsslot kan worden gevuld met verbale of niet-verbale componenten zonder een specifieke markering om ze te onderscheiden. Het bezittelijk predicaat wordt apart geclassificeerd vanwege zijn specifieke gedrag in zowel nominale als verbale constructies. Bijvoeglijke naamwoorden kunnen niet onafhankelijk in het predicaatsslot voorkomen. Echte bijvoeglijke naamwoorden vereisen altijd een zelfstandig naamwoord, waardoor ze worden geclassificeerd als nominale predikaatkernen. Gerecategoriseerde bijvoeglijk naamwoorden gedragen zich als werkwoorden en worden geclassificeerd als verbale predikaatkernen. Dhao heeft voornamelijk een SVO volgorde. Obliques en adjuncten kunnen niet zinsinitieel voorkomen. Het begrip valentie en transitiviteit wordt niet door elkaar gebruikt in deze grammatica. Valentie is een semantische term die betrekking heeft op het aantal deelnemers in een werkwoordelijke gebeurtenis. Transitiviteit heeft uitsluitend betrekking op het aantal argumenten in een constructie. Er is vaak een mismatch tussen hen. De discussie over de pragmatische variatie van de constructies laat zien dat Dhao een andere woordvolgorde gebruikt voor topicalisatie, terwijl focus wordt aangegeven door ofwel gereduceerde demonstratieven of het partikel *ka*. De gereduceerde demonstratieven kunnen focus op zowel NP's als werkwoorden aangeven, terwijl het partikel *ka* zich tot NP's beperkt.

Hoofdstuk zes gaat over clause-combinaties en seriële werkwoordconstructies. De clause-combinaties zijn hier juxtaposities zonder openlijke markering. Dhao heeft drie soorten coördinatie; (1) conjunctieve coördinatie waarbij de conjunctieve *denge* 'met' en *aa* 'en' worden gebruikt, (2) disjunctieve coördinatie die de disjunctie *tengaa* 'maar' gebruikt, en (3) adversatieve coördinatie die de disjunctie *do* 'of' gebruikt. De juxtapositionele constructies bevinden zich van de juxtapositie vindt plaats op woord-, woordgroep- of zins-niveau. Omdat er geen openlijke markering is, is intonatie het enige middel om de samengevoegde eenheden te identificeren.

Subordinatie in Dhao wordt onderscheiden in relatieve bijzinnen, complement-bijzinnen en bijwoordelijke bijzinnen. Relatieve bijzinnen worden meestal gemarkeerd met *dhu* dat postnominaal is daar de relatieve bijzin het hoofd van de NP volgt. Het is ingebed in de hoofdzin. Complement-bijzinnen in Dhao hebben specifieke kenmerken: (1) de structuur van zowel complement- als matrix-clauses volgen de basis-zinsstructuur in Dhao, (2) complement-bijzinnen functioneren als object in het matrix-predicaat, (3) complement-bijzinnen kunnen worden gemarkeerd met het partikel *na*, afhankelijk van de werkwoorden van de matrix-clauses. Op basis van die algemene kenmerken zijn complement-bijzinnen in drie soorten verdeeld; (1) *na*-complementen, (2) paratactische complementen en (3) clause union complementen. Dhao gebruikt verschillende grammaticale morfemen om bijwoordelijke bijzinnen te markeren. De bijwoordelijke bijzinnen kunnen voor of na de matrix-clause worden weergegeven. Ze coderen tijd, locatie, reden, toestand, doel, tijdsvolgorde of concessie.

Seriële werkwoordconstructies (SVC's) in Dhao omvatten monoclausale constructies die bestaan uit meerdere onafhankelijke werkwoorden zonder een element dat ze verbindt en zonder een predicaat-argumentrelatie tussen hen. In Dhao bevatten SVC's maximaal drie werkwoorden. Dynamische werkwoorden komen voor als eerste werkwoord (V1), terwijl richtingswerkwoorden in de meeste gevallen het tweede werkwoord zijn (V2). Richtingwerkwoorden kunnen voorkomen als V1 met een beperkt aantal dynamische en statuswerkwoorden als V2. Een van de meest opvallende criteria van SVC's is dat de constructies enkelvoudige clauses zijn. Het gedeelde lidmaatschap van argumenten is duidelijk zichtbaar in Dhao, vooral bij verbogen werkwoorden. Beide werkwoorden worden verbogen met dezelfde persoon en hetzelfde getal. Twee voorvoegsels binnen dezelfde bijzin verwijzen naar dezelfde referent. De semantische relatie tussen de seriële werkwoorden varieert en de betekenis is niet altijd samengesteld. De SVC met *rai* 'rennen' en *mai* 'komen' is bijvoorbeeld transparanter, omdat de betekenis van de SVC gemakkelijk te begrijpen is uit de betekenis van die twee werkwoorden. De SVC met *ngee* 'denken' en *kèdhi* 'zien' is minder transparant, omdat de betekenis niet samengesteld is, hoewel het nog steeds voorspelbaar is. De types SVC zijn gebaseerd op de semantiek van de werkwoorden in de reeks. De werkwoorden kunnen semantische verschuivingen ondergaan en de categorie kan ook veranderen. Daarom kunnen sommige werkwoorden elkaar overlappen wat betreft de betekenis. Het werkwoord *dai* 'bereiken' kan bijvoorbeeld overlappen met het werkwoord *-are* 'nemen' in termen van locatieve betekenis. Op dezelfde manier overlappen het werkwoord *tao* 'maken, doen' en *hia* 'geven' met elkaar in termen van causaliteit.